

lását is átélték. Az ő apja szlovák volt, kopcsényi kocsis, akiről maga Masaryk mondta, hogy csehül egyetlen szót sem tanult meg... Ennek ellenére árulta el a szlovákokat és őszinte barátságunkat. Ezzel az új köztársaság alapjait aláaknázták. Az idő igazolta ezt a prognózist, a robbanás be is következett.”

A szerző úgy véli, hogy a lakosság, hisz már annyi mindent mondtak neki a történések, nem hisz a történelemben, hanem csak családi és saját tapasztalatait fogadja el igazságnak, ami azért korántsem biztos alapja egy nemzet azonosságtudatának. Ez a „póztalan” kiállítás, amely egyaránt mellőzi a „kuruc és labanc” történések más és más előjelű túlzásait kifejező rendezést, remélhetőleg tesz egy lépést a józan történelemszemlélet kialakítása felé.

Futala Tibor

Dicsértessék a Jézus Krisztus! Örülnek-e a vendégnek?

*Alojzie, Stantić: A Bunyevácok lakodalmi szokásai. + Raj Rozália – Nagy István:
A menyasszony és a vőlegény lakodalmi öltözetének változásai a vajdasági magyarság körében. =
Létünk, 31. évf. 2001. 1–2. sz. 128–132. p. + 133–139. p.*

Az esküvőhöz, mint minden társadalomban az egyik legfontosabb eseményhez, gazdag hagyományok fűződnek. Így van ez a bunyevácoknál is. Miután a tágas bácskai rónaságra érkeztek, földműveléssel foglalkoztak. A bunyevác földművesek előtt a 19. sz. második felében nyílt meg a gazdagodás lehetősége terményeik eladásával, miután Szabadka bekapcsolódott a Szeged – Gombos-járáttal az Európa-vasúthálózatba.

A szülők gondosan ügyeltek arra, hogy birtokaik növelését szem előtt tartva kötessenek a házasságok. Az idősebbek azt tartották, nem lehet a fiatalokra bízni a párválasztást, mert elvakítja őket a szerelem, s nem látnak meg olyan apróságokat, amelyek később megkeseríthetik a házaseletet. Nagy figyelemmel választottak feleséget a legénynek a szülők, főként, ha gazdag fiúról volt szó. Azon voltak, hogy vagyonuknak és tekintélyüknek megfelelő párt találjanak a gyerekek számára. De nem elégedtek meg ennyivel: fontos volt az is, hogy nemes lelkű legyen a kiszemelt leány, egészséges, erős, jó háziasszony és jó gazdasszony.

Ha a legény más környékről kívánt házasodni, s a szülők nem tudtak mindent a lányról, a közvetítőasszonyhoz fordultak, aki titokban megszerzett minden szükséges tudnivalót a leányról. Ha meg voltak elégedve a jövődöbeli menyükről és családjáról hallottakkal, elhatározták, hogy pálinkát küldenek neki.

A pálinkásasszonyok azok a fiatalasszonyok voltak, akik elvitték a lányos házhoz a selyemmel bevont és virággal ékesített dobozba csomagolt pálinkát (rozalija). Ezt a szokást sokáig megőrizték, egészen a második világháború utánig, főleg tanyán. Pálinkát városson is küldtek, de kevésbé ünnepélyesen és gyakran gyalog vitték.

Általában két fiatalasszony volt a pálinkásasszony, illetve ha a legénynek volt nővére, akkor mindig ő volt az egyik. A pálinkát ünnepelőbe öltözve feldíszített szekéren vagy hintón vitték, parádéskocsis kíséretében. Az egyik menyecske tartotta a díszes csomagolású pálinkát, a másik aranyfonállal hímzett selyemkendőt tartott, melyet szintén díszes dobozba csomagoltak. Néhol arany dukátokat is vittek ajándékba a leánynak. A kendő mellé alma is járt.

Noha a pálinkásasszonyok jöveleteit nem jelentették be, a széles rónaságon jól látszott merre tart a díszes menet. Az eladólány házánál a legfiatalabb családtag nyitotta a kaput, majd a ház asszonya a családtagokkal együtt a vendégek elé sietett. Vitt magával egy kis székelt is, hogy a kocsiról a pálinkásasszonyok könnyebben leszállhassanak. Ez külön megtiszteltetésnek számított. Dicsértessék a Jézus Krisztus! Örülnek-e a vendégeknek? Mindörökké, Ámen – hangzott a felelet. Ki ne örülne a jó vendégnek? Jöjjenek be! A házigazdák csak röviden köszöntötték a vendégeket az udvaron. Mindaz, amit mondani kellett, bent, a szobában hangzott el. Mindannyian tettették magukat, hogy nem tudják a váratlan látogatás okát, jóllehet általában már várták a látogatókat. Miután asztalhoz ültek, a pálinkásasszonyok (pakijare) elmondták jöveletük célját, többnyire kötött párbeszéd formában. Elmondták egymásnak, kinek mi je van, és ki mit fog örökölni, azután a pálinkásasszonyok szedelőzködtek és indultak. Mint váratlan vendégnek nem illett sokáig maradni, és a szülőknél is időt kellett hagyni, hogy elfogadják-e a pálinkát vagy visszaküldik. Ha úgy határoztak, hogy nem fogadják el, már másnap visszaküldték valakivel, a kendővel és a többi ajándékkal együtt. Ha viszont elfogadták, egy megbízható személlyel megüzenték a fiú szüleinek.

Néhány nap múlva vendégségbe érkezett a jövendőbeli após és anyós, ezenkívül még 2-3 ember a szűkebb rokonságból, hogy áldomást igyanak a sikeres leánykérésre. Ünnepléses külsőségek között érkeztek, csakúgy mint a pálinkásasszonyok. Először megtárgyalták, hogy az após csináltatja a menyasszonyi ruhát, majd a legapróbb részletekig megvitatták a ruha tartozékait, és megbeszélték, hogy a menyegző napjára milyen ajándékokat készít az anya és a lány, amivel az apósát, anyósát, továbbá a komát, kománét, valamint a násznagyokat és a sógorokat, sógornóket megajándékozzák. Amikor mindent megbeszélték, behozták a rizaliját, odatették az asztalra, aztán behívták az eladó lányt, aki köszöntötte a vendégeket. Az idősebbeknek kezét csókolt, a fiatalabbakat arcon csókolt. Ezután az após átadta neki mindazt, amit a pálinkásasszonyok hoztak. Italozás közben a nászok megbeszélték az eljegyzés időpontját.

Régen a fiatal pár az eljegyzésen találkozott először. A leány az apósa által ajándékozott ruhában várta a vendégeket. Az eljegyzésre a legény és a leány szűkebb rokonsága volt hivatalos. Amikor mindenki összejött a szobában, a legény leánytestvére virágot és gyöngyöt tűzött a menyasszony hajába, a menyasszony pedig mind a lány-, mind a férfi vendégeket virággal díszítette. Ezután rázendítettek a zenészek, és a vendégsereg kólóba kapaszkodott. Vacsora után érkezett a vőlegény a barátaival és újabb zenészekkel. Az eljegyzési vigalom éjfélig vagy hajnalig tartott. Eljegyzés után a pár bejelentette magát a plébánosnál és a községházán. Ezután vasárnaponként, mise előtt a legény lánytestvére ment el a menyasszonyért, hogy együtt induljanak a templomba. Így volt ez városon, tanyán.

Viszont nem mindig történt így, mert csak Nagyfényesen és Tavankuton volt templom, s azok, akik messze laktak, szekérrel mentek a vasárnapi misére négy-öt gyerekkel. Aki nem ért rá vasárnap templomba menni, az valamelyik út menti keresztnél végezte el az istentiszteletet.

A lakodalom szokásrendszerét, a népek házassági szokásait az etnográfia, a kulturális antropológia és a szociológia már a középkor óta vizsgálja. Raj Rozália és Nagy István tanulmánya a vajdasági magyar menyasszonyok és vőlegények lakodalmi öltözékének változásait követi nyomon. Vizsgálódásaik során a legrégebbi adatokat az 1800-as évek végéről, illetve az 1900-as évek elejéről sikerült felfedniük. Viseletkutatásuk összehasonlító eredményei a kilenc vajdasági faluban (Doroszló, Gombos, Kupuszina, Torda, Magyaritabé, Brezdán, Debelyacsa, Bajmok, Bajsa) végzett kutatómunkájukon alapulnak.

Az idős adatközlők szinte valamennyien még ma is úgy tartják, hogy a lakodalom napján dől el a menyasszony sorsa. Hogy jóra fordul-e az élete vagy rosszra. Úgy tartják, hogy az esküvő napján a menyasszony a nap dísze, ezért a lakodalomban neki kell a legszébbnek lennie. Rokonsága mindent meg is tesz ennek érdekében. Ügyelnek a jó minőségű kelmére, de leginkább öltöztetéskor figyelnek minden apró részletre, ráncra és szalagra, hogy az kifogástalan legyen minden oldalról, így sugallva a menyasszony jövőendő életének alakulását, hogy szerencséiben, boldogságban, jólétben legyen bőven része.

A menyasszonyi viseletet meghatározta az időpont, az évszak, ugyanakkor kifejezte a család társadalmi rangját, a gazdagságot, a kultúra változását, az egyház közösségbeli szerepét. Maga az öltözet formája az 1900-as évek kezdetén szinte valamennyi magyar közösség viseletén sok hasonlóságot mutat. Jellemző az ujjas, szoknya-kötény együttes, a több fehér, ünnepi, ráncos, keményített alszoknya és a szoknyák boka fölötti hosszúsága. Az alszoknyák alját lyukhímzés díszítette, mely a kivetkőzéshez közeledve egyre szélesedett. Kupuszinán azonban csak simán visszaszegték az alszoknyák alját.

A gazdagon ráncolt felszoknya kelméje és színe – Gombos, Kupuszina, Bezdán kivételével – nem volt jellemző. Az említett három helyen mindig fehér színű volt, és kötény is tartozott hozzá. Kupuszinán a kötény is mindig fehér volt, míg máshol sötét színű selyem vagy bársony (sötétkék, bordó, sötétzöld, barna) is lehetett.

Más falvakban a menyasszonyi öltözet sötétebb színű értékes kelme, általában bársony vagy selyem. Az 1940-es években, amikor a hagyományörző közösségeken kívül már mindenhol fehér ruhát öltött magára a menyasszony, a bajmoki parasztmenyasszonyok őrizték meg a fekete vagy sötétkék bársonyruha viseletét, de már kötény nélkül.

A felsőtestre mindenütt ujjas került. Ennek szabása és díszítése sok hasonlóságot mutatott abban az időben. A szoknyához hasonló rangos, de attól elütő színű kelméből készült. Gyakran fehér színű kelméből varrták. Doroszlón általában, később Gomboson, Kupuszinán esetenként a Mária-lányok fehérben, Mária-lány öltözetükben esküdtek.

Az 1930-as évektől kezd a paraszti viselet háttérbe szorulni, így a menyasszonyi öltözet is változik, polgáriasodik. Elsőként a blúzokon mutatkozik a polgári szabás és díszítés, majd az egész öltözet átalakul. A három hagyományörző községben az általánosan viselt ujjasfélék sajátos, koronkénti darabjainak szabása és díszítésmódja (mici, tüledálló, slamposblúz, testállblúz, angolblúz) nem változott meg a menyasszonyi öltözet esetében sem egészen 1960-ig, a kivetkőzésig. A blúzfélék között volt bizonyos rangkülönbség, mert slamposblúz vagy angolblúz sohasem készült menyasszonyi öltözeteknek. Télen selyem vállkendőt viseltek, díszesen csomózott rojtokkal, később az 1950-es évektől fehér berliner vállkendőt vettek föl hidegben a parasztmenyasszonyok.

A menyasszony lábán minden esetben fehér harisnyát és pántos fekete bőrcipőt viselt, Kupuszina kivételével, ahol kék színű harisnyát hordtak.

Az 1930-as években Bajsán, Tordán, Ittabén a lakodalmas násznép között még igen sok ráncos szoknyás leány és asszony volt, de a menyasszonyok már polgári öltözetet, egyberuhát viseltek. Bezdánban ebben az időben még hagyományos paraszti öltözetet viselt a menyasszony, de a szoknya már rövidült (fél lábszárig ért), és kevesebb alszoknyával hordták. A cipője is lehetett fehér, ami már a mesterlányok viseletére volt jellemző.

Külön említést érdemelnek a menyasszonyi öltözékek kiegészítői és a hajviseletek. Amíg színes, értékes kelméből készült az öltözet, Doroszlón tarka selyemkendőt kötöttek a menyasszony vállára, Kupuszinán pedig a fekete ujjas alá kötötték a selyemkendőt, gyakran többet is úgy, hogy annak díszes selyemrojtos sarkai hátul egymás fölött kivírítsanak.

A hagyományörző falvakban hozzáértő középkorú asszonyok végezték a fésülést. A haját hátrafésülték, egy ágra fonták. Doroszlón a halánték táján a haját kipödörték, és a

fonatok kezdetéhez alul, a fonat vége táján pedig felül széles fehér szalagot kötöttek. Kupuszinán nemcsak a fonat kezdetéhez, hanem a hosszú hajra sűrűn, szinte minden fonáshoz apró, piros masnikat kötöttek. Tordán az egy ágra font haj végére széles szalagból bokrot kötöttek. Bajmokon sütővassal bodorították, és köröcskébe lerakták a fejen körül a haját.

Az így elkészített fejre került a gyöngyökből, levelekből, virágokból készített menyasszonyi koszorú. Hátralé a tarkó fölé helyezték több faluban is az apró fehér művirágból készült szűzkoszorút. Doroszlón, Gomboson, Tordán, Bezdánon elmaradhatatlan volt a mellvirág. Ezeket a kellékeket a vőlegény bokrétaival együtt a századforduló táján, az esküvő után üveges faládikába helyezték, és a tiszta szobát díszítette egy életen át, hogy aztán az egykori menyasszony koporsójába helyezték. Doroszlón az a hiedelem járta, hogy a menyasszonyi koszorút tűzbe kell vetni, hogy többé senki se viselhesse, ne vegye el első viselőjének szerencsésjét, boldog legyen a házassága.

Ékszer is viseltek a menyasszonyok, egy vagy több gyöngysort, melynek színe is változott. A gyöngysor szalaggal kötődött hátul, amelyre egy vagy több piros, fehér, zöld vagy kék 5–6 cm széles szalagokat varrtak, és ez mint egy palást simul a ruháján körben, egészen a szoknya aljáig.

Miután éjfél körül lekerült a menyasszony fejről a koszorú, haját a legtöbb helyen kontyba tűzték, vagy a hajfonatát felcsavarták különböző segédeszközökre, és a fejére tették a főkötőt, fityulát. Idősebb nőrokon készítette el az új menyecske fejviseletét. „Főköttyűlta, fejire tette a kontyot, alája meg a sok gondot” – így mondták. Gomboson kendőt kötöttek a fityula tetejére, amit a násznép előtt az új asszony levetett, úgy táncolta a menyecsketáncát.

Az 1950-es évektől piros vagy pirosmintás kendővel kötötték hátra a menyecske fejét. A divatos frizurák miatt egyre gyakrabban fordul elő, hogy csak piros művirágot tűznek a menyecske hajába.

Szabadkán és környékén (Ada, Kanizsa, Horgos, Zenta) az utóbbi tíz évben az „operett-ruhába” (pipacsos mintával készült múmagyar) öltöztetett újmenyecske fejére pártát tesznek. A hagyományörző közösségekben, mint korábban, úgy ma is, a falura korábban jellemző öltözete van az újasszonynak.

Az 1930-as évektől Tordán, Bajsán, az 1940-es évektől Bezdánban, Ittabén, Bajmokon a menyecskeruha piros alapon fehér pettyes vagy apró mintás anyagból készült, puffos ujjú fehér blúzzal és köténnyel.

Noha a vőlegény éppoly ünnepeltje a napnak, mint a menyasszony, öltözkéire mégsem fordítanak akkora gondot. Az 1900-as évektől a fekete kalap, fehér ing, fekete zakó és nadrág együttest tartották a legünnepélyesebbnek a férfiak számára. A kalapra kerülhetett a menyasszonyéval azonos művirág koszorú, több fehér 5–6 cm széles szalaggal vagy anélkül. Zakójának felső zsebébe slingelt szélű zsebkendőt tettek, amit a menyasszony készített. Az ing gallérja többnyire kerekített, az ing eleje többsoros tűzéssel vagy gazdag hímzéssel díszített. Kupuszinán az ingujjra égszínkék szalagot kötöttek masnira, szemmelverés ellen. Doroszlón barna színű vőlegényi ruhát is találtak. Lábbeliként a vőlegények kemény, majd később puha szárú fekete csizmát viseltek, az 1960-as évektől azonban teljesen megszűnt a csizmaviselet.

Amikor a menyasszony áttöltözött, a vőlegény is viseletet váltott. Zakót nem minden esetben vett magára, nadrágja sűrű, zöld vagy barna is lehetett. Ingén ekkor lett láthatóvá a hímzés, mert gyakran csak pruszlikot viselt, erre tűzték a bokrétaját, Kupuszinán rúzsát. 1940-es évektől a bokrétaról eltűntek a hosszú szalagok, és kalapot sem volt kötelező ilyenkor viselni.

A korán polgárosodó falvakban az ünnepi viselet, így a menyasszonyi és vőlegényi öltözet is hamar városias lett. A mai lakodalmak viselete és szokásrendje tartalmaz ugyan ősi elemeket, de azok jó része tartalmukat és szerepüket veszítve, esetenként új értelmet nyerve részei az eseményeknek. Leegyszerűsödik, helyi, táji, népi sajátos jellegét veszti. Az események résztvevői a társadalmi szokásokban, öltözetben, dalban, zenében kerecsendő ősi elemek valódi tartalmát már nem ismerik.

Cholnoky Olga

Alkotók, akik nem ijednek meg a saját árnyékuktól (Dióhéjban a flamand kultúráról)

Holthof, Marc: Des créateurs qui n'ont pas froid aux yeux. = Le Monde diplomatique, 2001. 48. vol. 565. no.

Az elmúlt időszak egyik színházi sikere a flamand Arne Sierens által írt „Nem minden marokkói lop” című alkotás, amely társadalmi, faji problémákat feszeget belga, városi környezetben. Az előadást főként marokkói színészek játsszák, nagy sikerrel. A szerző – állítása szerint – maga is egy marokkói negyedben nőtt föl, ezért választotta a kényes témát. Sierens, Jan Lauwers a Needcompanyval, illetve Ivo Van Hove a Theatergroep d'Amsterdam élén képviselik a megújuló flamand színházat kamara léptékben.

Az elmúlt évtizedekben elsősorban a flamand táncszínház lett igazán sikeres (Anne-Theresa De Keersmaeker és iskolája Brüsszelben, vagy Wim Vandekeybus). Alig húsz éve egy brüsszeli rakparton, egy sátor alatt kezdte meg működését a Festival de théâtre international, kísérleti jelleggel, s ahol nemzetközi művészsereg nemzeti darabokat játszik, máig nagy sikerrel.

Ugyancsak húsz éve, hogy Frie Leysen irányítása alá került az Anvers-i konzervatórium, ő, valamint utódja, Jerry Aerts hozták létre a De Singel művészeti központot, ahol modern művészeti alkotásokat adnak elő, illetve mutatnak be.

Gand-ban, a Documenta 1991 igazgatója, Jan Hoet két éve nyitotta meg a kortárs művészet számára a Smak múzeumot. Saját provokatív hangulatú művein kívül Luc Tuymans, Raoul De Keyser, Panamarenko kompozíciói váltak ismertté. A flamand művészek sikere annak is köszönhető, hogy a műholdas TV-adások következtében ki tudtak lépni régi komplexusukból, a provincializmusból. A külföldi avantgarde is inspirálja őket.

A flamand zenészek világhírűek a régi zene előadásában. G. Leonhardt, N. Harnoncourt után elég, ha a Kuijken fivérek, vagy Jos Van Immerseel, Paul Van Nevel, Philippe Herreweghe nevét említjük.

Az irodalom vagy a filmművészet terén nem könnyű hasonló névsort felállítani flamand alkotókból. A flamand filmipart még mindig a gazdaság támogatja és nem a kulturális minisztérium. A flamand irodalom képviselői nemigen tudják felülmúlni a nagy öreg, Hugo Claus írásait. Továbbra is a jó esetben múltba tekintő romanticizmus, illetve nacionalizmus jellemzi őket.

Száz évvel ezelőtt a flamand progresszió egyik képviselője, August Vermeylen, történelmi jelentőségű mondatot fogalmazott meg: „Flamandok akarunk lenni, hogy európaiak lehessünk.” Egy évszázad kellett ahhoz, hogy a flamand művészek tökéletesen megvalósítsák ezt a gondolatot, hogy sok művészeti ágban értékes, nemzetközi elismerésben legyen részük.

Kakasy Judit